

Od lutego 2015 r. IERiGŻ-PIB realizuje nowy etap prac naukowych, którym jest przewidziany do 2019 roku Program Badawczy pt. „Rolnictwo polskie i UE 2020+. Wyzwania, szanse, zagrożenia, propozycje”. Obejmuje on najistotniejsze współczesne problemy dotyczące rolnictwa i obszarów wiejskich wynikające z procesów globalizacji i tendencji rozwoju gospodarki światowej. Ważnym kierunkiem badań w programie są zagadnienia polaryzacji społecznej obszarów wiejskich i kierunki kształtowania polityki społecznej w kontekście rozwoju konkurencyjności rolnictwa i gospodarki żywnościowej. Przedstawieniu i analizie tych problemów w skali globalnej i regionalnej poświęcona była międzynarodowa konferencja naukowa „Konkurencyjność gospodarki w kontekście działań polityki społecznej” która odbyła się w dniach 22-24 czerwca w Jachrance.

Pierwszy gość konferencji – dr Czesław Siekierski, poseł do Parlamentu Europejskiego, przewodniczący Komisji Rolnictwa i Rozwoju Wsi – poświęcił swoje wystąpienie związkowi między globalizacją i integracją europejską a rozwojem rolnictwa. Nawiązał do oczekiwanego referendum w Wielkiej Brytanii wyrażając nadzieję, że pozostanie ona w strukturach UE. Wymienił problemy wynikające ze zjawiska globalizacji, a mianowicie nasycenie rynków i potrzebę ekspansji handlowej, konieczność upowszechnienia nowoczesnych rozwiązań technologicznych i innowacji, zapewnienie wzrostu dobrobytu w krajach rozwijających się i podtrzymanie jego poziomu w państwach rozwiniętych, marginalizację regionalnego rolnictwa i rzemiosła, wzrost roli korporacji transnarodowych, bezrobocie i brak perspektyw młodzieży. Wspólną Politykę Rolną określił jako awangardę w rozwoju rolnictwa i wyżywienia, a do najważniejszych uwarunkowań zewnętrznych jej realizacji zaliczył negocjacje handlowe w ramach WTO i porozumienie między UE a USA (TTIP). Dyrektor IERiGŻ-PIB prof. Andrzej Kowalski zastanawiał się w swoim wystąpieniu nad funkcją polityki społecznej w gospodarce w XXI wieku. Na tle współczesnych problemów cywilizacyjnych, do których zaliczył niekorzystne zjawiska demograficzne, bezrobocie, opiekę zdrowotną, edukację, ubóstwo, nierówności w płacach i dochodach i deficyt budżetowy, zdefiniował cele polityki gospodarczej i społecznej. Stwierdził, że obie te polityki powinny być jednakowo realizowane przez rząd w imieniu państwa i całego społeczeństwa, nie mogą być rozpatrywane oddzielnie i żadna nie powinna dominować. Odnosząc proces globalizacji do jednego z najważniejszych problemów społecznych jakim jest ubóstwo postawił pytanie, czy globalizacja pogłębia zakres i skalę ubóstwa i czy jest ono jej konsekwencją. Odpowiedź okazała się niejednoznaczna. Z jednej strony dzięki globalizacji wiele ubogich regionów i krajów uzyskało szanse wyrwania się z kręgu gospodarczej zapaści, a na świecie nigdy nie istniało tyle miejsc pracy pozwalających na godziwą egzystencję. Z drugiej zaś globalizacja prowadzi i pogłębia zjawisko polaryzacji, gdyż na jednym biegunie powstają obszary skrajnego ubóstwa na drugim nieprawdopodobnego bogactwa. Rysując perspektywy polityki gospodarczej dla UE i Polski w długim horyzoncie czasowym dyrektor Kowalski podkreślił znaczenie przewag związanych z kapitałem ludzkim i społecznym. Dr Norbert Potori z Węgier omówił społeczny aspekt zmian struktury gospodarstw w nowych krajach członkowskich UE po ich wstąpieniu do Wspólnoty. Do najważniejszych kierunków przekształceń zaliczył zmniejszanie się liczby gospodarstw rolnych, zwiększanie ich powierzchni, rozwój specjalizacji, wzrost kapitałochłonności, zmniejszanie się

liczby ludności rolniczej i proces jej starzenia, zwiększanie się zatrudnienia kobiet w rolnictwie i wzrost kapitału społecznego. Te zmiany strukturalne są złożonym zjawiskiem występującym w różnym tempie w poszczególnych regionach UE. Zrozumienie czynników tych zmian ma podstawowe znaczenie dla projektowania polityki rolnej. Profesor Wojciech Józwiak rozważał w swojej prezentacji sytuację ekonomiczno-społeczną małych gospodarstw rolnych – o wielkości do 4 SO – i szukał odpowiedzi na pytanie czy stanowią one problem społeczny, czy gospodarczy. Przedstawił dane dotyczące struktury dochodów, średniej wielkości gospodarstw, zasobów ziemi, jakości kadry kierowniczej, nakładów pracy, wyposażenia w mechaniczną siłę pociągową, struktury wykorzystania użytków rolnych, organizacji i intensywności produkcji. Wartości dla gospodarstw do 4 SO (małych) odniósł do danych z gospodarstw o wielkości 25-50 SO. Stwierdził, że na pytanie czy współcześnie w Polsce zasadne jest postrzeganie niewielkich gospodarstw rolnych jako problemu społecznego, a nie gospodarczego nie ma jednoznacznej odpowiedzi. Osobiście uważa, że bardziej jednak jest to problem społeczny, ale spostrzeżenie to nie dotyczy tylko gospodarstw o wielkości do 4 SO, lecz także części tych o wielkości 4-15 SO i 15-25 SO, choć w mniejszym natężeniu. W sumie w skali kraju podjęta w referacie tematyka odnosi się do około 950 tys. gospodarstw rolnych, tj. 66,7% wszystkich gospodarstw rolnych będących w posiadaniu osób fizycznych. Profesor Vera Majerova z uniwersytetu w Pradze w swoim wystąpieniu omówiła ekonomiczny i społeczny kontekst czeskiej polityki społecznej. Na tle charakterystyki społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich zdefiniowała cele, narzędzia, instytucje i obszary działania polityki społecznej. Określiła związki między polityką społeczną i ekonomiczną podkreślając, że bez sprawnej gospodarki nie jest możliwe finansowanie i realizacja polityki społecznej. Z kolei polityka społeczna uaktywnia i kultywuje kapitał ludzki oraz wspiera stabilność polityczną społeczeństwa, co ma wpływ na rozwój gospodarki. Do najważniejszych zadań polityki społecznej na obszarach wiejskich zaliczyła upowszechnienie służb społecznych na wsi, dostosowanie struktury i działań organizacji społecznych do potrzeb lokalnego rynku pracy, wsparcie rozwoju infrastruktury technicznej, w tym usług transportowych oraz wspieranie związków międzypokoleniowych w społeczności wiejskiej. Referat dr Hansa Vrolijka z LEI Wageningen University dotyczył potrzeb polityki i badań naukowych w kontekście społecznego i środowiskowego aspektu funkcjonowania gospodarstw. Na tle ekonomicznych, środowiskowych i terytorialnych przemian w rozwoju obszarów wiejskich określone zostały nowe zasady polityki, takie jak: opłacalna produkcja żywności, zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi i działaniami w dziedzinie klimatu, zrównoważony rozwój terytorialny. Te zasady wyznaczają cele niezbędnych reform wzajemnie się warunkujących: większa konkurencyjność, poprawa zrównoważenia, zwiększenie efektywności. Organizacje i instytucje międzynarodowe stosują szeroką gamę wskaźników do pomiaru zrównoważenia gospodarstw, ale do tej pory nie ma uniwersalnego zestawu danych do konstrukcji takich wskaźników na poziomie UE. Tę lukę mają wypełnić badania międzynarodowego programu FLINT, którego celem jest wykazanie możliwości zbierania odpowiednich nowo zdefiniowanych danych gospodarstw rolnych dotyczących zagadnień ekonomicznych, środowiskowych, społecznych i innowacyjnych w różnych strukturach administracyjnych. Chodzi też o wykazanie sposobu wykorzystania

nowych danych do oceny polityki i poprawy jej oddziaływania, a także wskazanie Komisji Europejskiej drogi ustanowienia na obszarze UE systemu zbierania poszerzonego zestawu danych gospodarstwa rolnego. Raporty dotyczące zrównoważenia gospodarstw umożliwią lepsze zidentyfikowanie problemów, możliwość ich rozwiązania, międzynarodowe porównania, a także będą odpowiedzią na wzrost zapotrzebowania na wskaźniki dotyczące rozwoju Planety i ludzkości. Goście z Państwowego Instytutu Badań Ekonomicznych w Mołdawii ocenili wpływ migracji z obszarów wiejskich na zrównoważony rozwój rolnictwa w ich kraju. Przedstawili wskaźniki obrazujące stan gospodarki i rolnictwa, w tym zróżnicowanie dochodów i konsumpcji między miastem i wsią oraz liczebność wiejskiej i miejskiej ludności, w tym zatrudnienie. Stwierdzili, że rolnictwo nie jest w stanie wchłonąć nadwyżki siły roboczej, co powoduje niepewną sytuację w planowaniu rozwoju gospodarczego. Migracje wewnętrzne i zagraniczne przynoszą pozytywne skutki w postaci zrównoważenia rynku pracy, fuzji nowoczesnych technologii, zwiększonych przepływów pieniężnych, które stanowią poważne źródło finansowania zewnętrznego. Do najpilniejszych działań polityki rolnej i społecznej zaliczyli dywersyfikację rolnictwa i pozarolniczej działalności na obszarach wiejskich, co pozwoli wchłonąć nadwyżkę wiejskiej siły roboczej, wykorzystać przewagi komparatywne, zapewnić wzrost gospodarczy obszarów wiejskich i poprawę ogólnej jakości życia. Profesorka Agnieszka Wrzochalska na podstawie danych z badań ankietowych prowadzonych na terenie 72 wsi z terenu całej Polski, analizowała przemiany społeczne zachodzące na obszarach wiejskich. Pod uwagę wzięła wybrane uwarunkowania demograficzne, poziom wykształcenia ludności wiejskiej, zmiany uwarunkowań życia na obszarach wiejskich, aktywność społeczną mieszkańców wsi, poziom zaufania i autorytetu oraz potrzeby mieszkańców wsi. Stwierdziła upodabnianie się środowiska wiejskiego do miejskiego wyrażające się poprzez wyraźnie zarysowany proces starzenia się społeczeństwa, znaczący wzrost poziomu wykształcenia ludności, poprawę wyposażenia mieszkań, w tym wykorzystanie internetu jako ważnego narzędzia pracy. Potwierdziła także wzrost aktywności społecznej mieszkańców wsi i zaangażowanie w sprawy lokalne oraz politykę. Zespół z Bułgarii pod przewodnictwem profesora Nidala Shabana przedstawił założenia i wyniki pracy w ramach międzynarodowego projektu ISLE. Jego Konsorcjum składa się z 38 szkół wyższych, instytutów i przedsiębiorstw z obszaru nauk przyrodniczych z 32 krajów europejskich. Celem projektu jest wdrożenie koncepcji zrównoważonego rozwoju w szkolnictwie wyższym. U podstaw realizacji jest przekonanie, że edukacja jest kluczowym instrumentem dla doprowadzenia do zmiany wartości i postaw, umiejętności, zachowań i stylu życia na zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju. Profesorka Barbara Chmielewska na podstawie wyników europejskiego badania dochodów i warunków życia (EU-SILC) oraz budżetów gospodarstw domowych oceniła zmiany jakości życia ludności wiejskiej w Polsce po akcesji naszego kraju do UE (lata 2006-2014). Przy ocenie wzięła pod uwagę dochody, wydatki, sytuację mieszkaniową, wyposażenie mieszkań, infrastrukturę otoczenia i ocenę subiektywną, natomiast nie uwzględniła wskaźników środowiskowych i klimatycznych oraz walorów obszarów wiejskich. Stwierdziła, że w badanym okresie poprawiła się sytuacja dochodowa ludności wiejskiej i rolniczej oraz relacje dochodowe między wsią a miastem na korzyść mieszkańców wsi.

W strukturze dochodów gospodarstw domowych wzrosło znaczenie dochodów z pracy a zmniejszyło dochodów z rolnictwa oraz świadczeń społecznych. Zmniejszyły się także dysproporcje poziomu wydatków między wsią a miastem. Nadal gorsze niż w mieście jest wyposażenie mieszkań w podstawowe instalacje techniczne (głównie kanalizacyjne i gazowe) oraz nowoczesne dobra trwałe użytkowania (Internet, TV satelitarna i kablowa). Gorsze są warunki infrastruktury technicznej, drogowej i komunikacyjnej, bardziej utrudniony dostęp do usług i nowoczesnych technologii. Poprawa jakości życia na wsi wymaga przede wszystkim poprawy sytuacji dochodowej mieszkańców wsi oraz szeroko rozumianego zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Niezbędna jest poprawa wyposażenia w infrastrukturę techniczną, drogową, wodną, kanalizacyjną i gazową, co nie tylko ułatwi codzienne życie, ale przyczyni się do powstania nowych miejsc pracy, głównie w usługach, handlu oraz w małych i średnich przedsiębiorstwach.

Drugi dzień konferencji rozpoczął wykład profesora Masahiko Gemmy poświęcony produktywności w rolnictwie UE i implikacjom polityki dla polskiego rolnictwa. Objął w nim konstrukcję wskaźnika TFP bazującą na modelu Solow'a i przedstawił ten wskaźnik dla poszczególnych krajów UE. Odniósł go także do wielkości wsparcia dochodów i zatrudnienia. Stwierdził, że wzrost TFP jest wyższy w krajach o mniejszym wsparciu, a zatem polityka dotowania gospodarstw rolnych może nie być skuteczna dla wzrostu produktywności w rolnictwie. Kolejne wystąpienia III sesji konferencji dotyczyły społeczno-ekonomicznych efektów Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich realizowanych w latach 2007-2013 w Republice Czeskiej i w Bułgarii. Przedstawiciele instytutów badawczych z Pragi i Sofii na tle charakterystyki uwarunkowań przyrodniczo-klimatycznych rolnictwa swoich krajów omówili podstawowe wskaźniki ekonomiczne i społeczne, założenia i wielkości nakładów na poszczególne działania w ramach PROW oraz obserwowane przekształcenia. Przedstawili także cele PROW na lata 2014-2020 i wolumen środków unijnych na nie przeznaczonych. Wystąpienie dr Justyny Góral dotyczyło płatności kompensacyjnych i ich roli w realizacji celów konkurencyjnych i społecznych w rolnictwie. Autorka scharakteryzowała problemy rolnictwa na Obszarach o Niekorzystnych Warunkach Gospodarowania (ONW), cele płatności kompensacyjnych dla gospodarstw na nich położonych, dokonała przeglądu literatury na ten temat oraz przedstawiła wyniki badań prowadzonych na podstawie danych z Polskiego FADN. Analiza efektów ekonomicznych gospodarstw otrzymujących płatności ONW pozwoliła na sformułowanie wniosku, że bez płatności kompensacyjnych mniejsza powierzchnia problemowych UR byłaby użytkowana rolniczo, co skutkowałoby większą degradacją środowiska oraz zniszczeniem lokalnych więzi społecznych. Większe byłoby także ujemne saldo migracji, których koszty społeczne, środowiskowe i ekonomiczne są wysokie. Mimo dopłat upadek części najsłabszych gospodarstw, głównie górskich, jest raczej nieunikniony, ale to może mieć pozytywny skutek w postaci poprawy struktury obszarowej i konkurencyjności pozostałych gospodarstw w regionie. Inż. Maria Jamborova z instytutu badawczego w Bratysławie przedstawiła ekonomiczne i społeczne cechy rolnictwa i przemysłu spożywczego w swoim kraju. Omówiła zmiany jakie zaszły po wejściu Słowacji do struktur UE w wielkości produkcji, dochodach, handlu zagranicznym, wielkościach wsparcia, rozwoju korporacji

w przemyśle spożywczym, zatrudnieniu w rolnictwie i przemyśle przetwórczym. Podkreśliła, że sytuacja ekonomiczna w przemyśle spożywczym jest znacznie lepsza niż w słowackim rolnictwie. Dr Monica Tudor z Instytutu Ekonomiki Rolnictwa w Bukareszcie omówiła zagadnienia bezpieczeństwa żywnościowego w Rumunii. Analizę prowadziła na poziomie makro (kraju) oraz mikro (gospodarstwa domowego i spożycia indywidualnego). Określiła 4 wymiary bezpieczeństwa żywnościowego: dostępność żywności wiążąca się z pokryciem zapotrzebowania przez własne rolnictwo; stabilność dostaw żywności wiążąca się z wielkością produkcji, importu, eksportu i konsumpcji; dostęp do żywności na odpowiednim poziomie i jakości, co jest uwarunkowane dochodami i poziomem ogólnego rozwoju gospodarczego; wykorzystania żywności, co ma związek z indywidualnymi zachowaniami żywieniowymi np. konkretnych grup etnicznych, ludności miejskiej i wiejskiej. Wśród priorytetów strategicznych w obszarze bezpieczeństwa żywnościowego w Strategii Rozwoju Rumunii na najbliższych 20 lat wymieniła m.in. wzrost konsumpcji w społeczeństwie, wzrost konsumpcji produktów, dla których jest niska samowystarczalność produkcji np. wieprzowiny, warzyw i owoców, osiągnięcie statusu państwa eksportera żywności i zwiększenie dostępu do żywności. Dr Robert Mroczek poświęcił swoje wystąpienie uwarunkowaniom społeczno-ekonomicznym wpływającym na wzrost wydajności pracy w polskim przemyśle spożywczym. Analizował dane za lata 2004-2014 i przedstawił ich następujące kategorie: produkcja sprzedana oraz zasoby pracy; zmiany wydajności pracy w polskim przemyśle spożywczym i jego branżach; czynniki kreujące wzrost wartości produkcji sprzedanej; wskaźnik opłacenia wzrostu wydajności pracy w przemyśle spożywczym i jego poszczególnych branżach. Do poziomu innych krajów członkowskich UE odniósł potencjał gospodarczy Polski (ludność, wielkość PKB, wydajność pracy), wynagrodzenia oraz wydajność pracy w przemyśle spożywczym, zróżnicowanie wydajności pracy w wybranych branżach przemysłu spożywczego (mięsnej, mleczarskiej, młynarskiej, olejarskiej, owocowo-warzywnej, piekarskiej, cukierniczej). Stwierdził, że w minionej dekadzie zmniejszyliśmy dystans wydajności pracy w przemyśle spożywczym do najbardziej rozwiniętych krajów UE-15. Nadal istnieje dystans w wynagrodzeniach pracowników, gdyż w 2014 roku przeciętne wynagrodzenie było w Polsce niższe o 25,3 pkt proc. niż w UE-27/28 i o ponad połowę niższe niż w UE-15. Kolejny gość konferencji, którym był profesor Borys Frumkin z Rosyjskiej Akademii Nauk, omówił zmiany w rosyjskim sektorze rolno-żywnościowym wynikające z nałożonego w 2014 r. embarga na import produktów rolnych m.in. z Polski. Przedstawił dane dotyczące handlu zagranicznego, w tym jego bilansu oraz struktury geograficznej importu, inwestycji, wielkości produkcji rolnictwa i przemysłu spożywczego, dostępności produktów żywnościowych dla ludności, wsparcia rządowego i dystrybucji mających przeciwdziałać skutkom embarga, zmian cen detalicznych żywności. Podkreślił wyraźny negatywny wpływ embarga na rosyjski rynek konsumenta obejmujący m.in. wzrost cen, zmniejszenie siły nabywczej, wzrost wydatków na żywność w dochodach, pogorszenie jakości produktów, wzrost naturalizacji konsumpcji, wzrost inflacji. Natomiast w sektorze rolno-żywnościowym Rosji skutki embarga mogą przynieść pozytywne efekty w postaci rozwoju krajowego rolnictwa i przemysłu spożywczego, do którego zaczynają napływać azjatyckie inwestycje. Ostatni dzień konferencji rozpoczął wykład profesora Marcina

Gospodarowicza na temat społeczno-gospodarczej spójności terytorialnej gmin w Polsce. Poruszone w nim zostały następujące zagadnienia: spójność terytorialna jako kategoria rozwoju przestrzeni w polityce europejskiej i krajowej, ocena poziomu rozwoju gospodarczego i społecznego obszarów wiejskich w Polsce, terytorializacja jako istotny element spójności społecznej i gospodarczej obszarów wiejskich. Pojęcie spójności zostało zdefiniowane trójstopniowo w aspekcie ekonomicznym, społecznym i regionalnym. Przedstawiono mierniki poszczególnych rodzajów spójności oraz wskaźniki cząstkowe poziomu rozwoju gospodarczego gmin jak np.: wydatki inwestycyjne i dochody na 1 mieszkańca, zmiana liczby ludności, gęstość zaludnienia, wskaźnik obciążenia demograficznego i społecznego. Przedstawiono poziom rozwoju gospodarczego i społecznego według rodzaju gmin w województwach w 2014 r. i zróżnicowanie współczynnika zmienności tego rozwoju. Profesorka Adrianna Agapie z Uniwersytetu Ekonomicznego w Bukareszcie przedstawiła wykład na temat funkcjonowania sieci analitycznej jako narzędzia rozwoju Tematycznych Sieci dla Innowacyjnych Modeli Gospodarczych w Rolnictwie. Jako cel sieci określiła strukturyzację informacji dla optymalnego transferu wiedzy i umiejętności. Jako przykład tematyki modeli podała przedsiębiorczość społeczną, kumulację technologicznych i organizacyjnych możliwości uczenia się, integrację małych i dużych producentów, wsparcie rządowe, środowisko społeczno-gospodarczo-technologiczne, strategie i projekty. W latach 2002-2014 UE sfinansowała 6222 projekty dla rozwoju tematycznych Sieci (TN) w różnych dziedzinach, w tym 879 w rolnictwie. Na okres 2014-2016 dla modeli biznesowych w rolnictwie przewidzianych jest 190 projektów. Wystąpienie dr Agnieszki Bezat-Jarzębowskiej dotyczyło implikacji społeczno-ekonomicznych wynikających z cen, rzadkości i produktywności jednego z czynników produkcji rolnej – ziemi. Autorka analizowała relacje cen ziemi i jej produktywności w odniesieniu do wielkości zasobów w wybranych krajach europejskich w latach 2007, 2010 i 2013. Stwierdziła, że równoległy i wzajemnie zależny wzrost ceny i produktywności czynnika ziemia jest wyrazem racjonalnej reakcji producentów na jego ubytek. Jest to prawidłowość ogólna uwarunkowana prawami rynku i musi prowadzić do racjonalnych alokacji tego czynnika. Zależności te winny znajdować wyraz w zmianach strukturalnych i społecznych w rolnictwie i na wsi oraz w regulacjach obrotu ziemią i organizacji rynku ziemi. Profesor Drago Cvijanovic z Serbii zapoznał uczestników konferencji z konkurencyjnością Serbii w zakresie pozyskiwania inwestycji w rolnictwie i agroturystyce. Przedstawił charakterystykę warunków przyrodniczo-klimatycznych rolnictwa, wskaźniki ekonomiczno-produkcyjne i społeczne. Podkreślił istnienie dużej liczby małych gospodarstw, które nie specjalizują się w produkcji rolnej, ale oferują wysokiej jakości produkty regionalne i przy stosunkowo niewielkich nakładach inwestycyjnych mogą świadczyć usługi turystyczne, zapewniając dodatkowy dochód do swoich budżetów. Gospodarstwa te, przez ekspansję turystów i sprzedaż specyficznych produktów lokalnych mogłyby wpłynąć na zatrudnienie znacznej liczby bezrobotnych. Profesorka Mariola Kwasek w swoim wykładzie postawiła za cel przedstawienie skali marnotrawstwa żywności na świecie oraz sposobu jego ograniczenia za pomocą zrównoważonej diety. Przedstawiła definicję żywności marnotrawionej i strat żywności podając jej skalę w ujęciu światowym i europejskim. Zdefiniowała bezpieczeństwo żywnościowe i przedstawiła wskaźniki obrazujące zjawisko głodu

i niedożywienia na świecie. Stwierdziła, że kluczową dla powstrzymania marnotrawstwa żywności jest koncepcja zrównoważonej produkcji i konsumpcji, a jej wizualizacją jest piramida żywieniowa i środowiskowa. W piramidzie żywieniowej jako najbardziej zalecane do spożycia znajdują się warzywa i owoce, a w piramidzie środowiskowej te właśnie produkty umieszczone są na poziomie najniższego oddziaływania na środowisko. W ograniczeniu marnotrawstwa żywności podkreśliła ogromne znaczenie edukacji konsumentów oraz kampanii informacyjnych. Profesor Dymitre Nikolov z Sofii mówił w swoim wystąpieniu o skutkach ograniczenia użycia neonikotynoidów, które są składnikiem pestycydów, w produkcji słonecznika i kukurydzy. Analizując poziom kosztów i cen ziarna badał poziom utraconych dochodów. Pod uwagę wziął także koszty związane np. z alternatywnym zwalczaniem szkodników lub koniecznością powtórnego siewu. Program ograniczenia stosowania neonikotynoidów ma zapobiec zatruceniu pszczół, a został wdrożony ze względu na znaczenie produkcji miodu w rolniczych regionach Bułgarii. Doktor Marie Trantinova przedstawiła uczestnikom konferencji cele, działania i rezultaty dużego projektu realizowanego na obszarze Moraw Południowych, a finansowanego ze środków norweskich, który dotyczył planowania, monitoringu oraz działań informacyjno-edukacyjnych w zakresie dostosowania terytorium do zmian klimatycznych ze szczególnym naciskiem na rolnictwo, leśnictwo i zarządzanie krajobrazem. Określono w nim 4 scenariusze sięgające 2040 roku, w których brano pod uwagę lub nie, zmiany klimatu i ich oddziaływanie na glebę, stosunki wodne, krajobraz rolniczy. Do korzyści uzyskiwanych w każdym scenariuszu należało zahamowanie erozji wodnej wierzchniej warstwy gleby, zachowanie składników odżywczych w glebie i zatrzymywanie wody w krajobrazie. Zbliżoną tematykę wykładu zaprezentowała doktor Teodora Stoeva z Uniwersytetu Rolniczego w Płowdiv, która omówiła Program Zintegrowanego Gospodarowania Wodą w Bułgarii. W swoim wystąpieniu scharakteryzowała stosunki wodne i wynikające z nich różnicowanie krajobrazu rolniczego oraz aspekty ochrony wód i zapewnienia ich odpowiedniej jakości. Podkreśliła, że nastąpiła pełna harmonizacja ustawodawstwa bułgarskiego z dyrektywami europejskimi, a zintegrowane podejście do zarządzania zasobami wodnymi zapewnia jego stosowanie w sposób akceptowalny dla wszystkich użytkowników wody oraz osiągnięcie społeczno-gospodarczego dobrobytu i trwałości ważnych ekosystemów.

Na zakończenie konferencji głos zabrał dyrektor IERiGŻ-PIB profesor Andrzej Kowalski. Podziękował prelegentom za wystąpienia odnoszące się do arcyważnych problemów rozwoju gospodarczego i społecznego, za dyskusję na podjęte tematy, a wszystkim uczestnikom za udział. Zaprosił na kolejną konferencję instytutową na przełomie listopada i grudnia. Merytoryczną część końcowego wystąpienia poświęcił zdecydowanemu w referendum wyjściu Wielkiej Brytanii ze struktur Unii Europejskiej. Stwierdził, że pewna jest rewizja ram, celów i narzędzi WPR, a pracy i problemów dla ekonomistów w najbliższej przeszłości na pewno nie zabraknie.